

УДК 378.018.8:377.011.3-051]:664

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ БЕПЕКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лариса Сусло, старший викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

У статті теоретично розглянуто інноваційні технології, які на сьогодні є актуальними для формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти нетехнічних спеціальностей. Потреба у визначенні і впровадженні інноваційних технологій в освітній процес підготовки майбутніх фахівців нетехнічних галузей в закладів вищої освіти зумовлюється тими тенденціями, котрі віддзеркалюють наше сьогодення. Крім опанування фахових компетентностей, освітній процес потрібно спрямувати на формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти. У статті наголошується, що для організації сучасного безпечного середовища праці пріоритетним є вивчення питань з охорони праці майбутніми фахівцями незалежно від галузі. Встановлено, що використання інноваційних педагогічних технологій під час вивчення безпекових дисциплін сприяє розширенню теоретичних знань та передбачає можливість моделювати безпечне виробниче середовище для майбутніх фахівців.

Ключові слова: здобувач вищої освіти; безпекова компетентність; інноваційні технології навчання; охорона праці; гра; проєктна технологія; безпечне середовище.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF SAFETY COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION STUDENTS

Larysa Suslo, Senior Lecturer of the Department of Technical and Technological Disciplines, Labor Protection and Life Safety, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

The article theoretically considers innovative technologies that are currently relevant for the formation of security competence in higher education students of non-technical specialties. The need to identify and implement innovative technologies in the educational process of training future specialists in non-technical fields in higher education institutions is driven by the trends that reflect our present. In addition to mastering professional competencies, the educational process should be aimed at forming security competencies in higher education students. The article emphasizes that in order to organize a modern safe working environment, the priority is to study occupational safety and health issues by future specialists, regardless of industry. It is established that the use of innovative pedagogical technologies in the study of safety disciplines contributes to the expansion of theoretical knowledge and provides an opportunity to model a safe working environment for future professionals.

An example of organizing a safe working environment is a higher education institution, where the university administration, management of faculties and structural units, and academic group supervisors demonstrate the relevance of adherence to regulations pertaining to occupational safety

and health by conducting various types of briefings, training, and exercises on emergency situations, fire, first aid, etc. In addition to these activities, it is also necessary to emphasize the educational process, namely when obtaining a future profession. The main role for the formation of safety competence in higher education students is assigned to safety disciplines and professional disciplines that provide for the formation of safety components and knowledge, skills and abilities for professional activities in the specialty and the educational program's development of accountability for individual and group safety.

The analysis of the scientific literature on the problem of forming security competence in higher education students of non-technical specialties has led to certain conclusions. All specialists in various fields need to acquire knowledge and develop practical skills in organizing a safe environment for future professional activities. However, given the integration of security disciplines, integrating integrative pedagogy should receive the majority of attention. technologies for the effective formation of security competence in students.

Keywords: applicant; higher education; participant of the educational process; higher education institution; security competence; educational process; pedagogical technologies; interactive technologies; labor protection.

Сучасна людська цивілізація проходить етап особливого типу прогресу, що вимагає специфічний розвиток, як формування нової антропосоціальної структури. Такий підхід передбачає дотримання альтернативного способу розвитку цивілізації, що на думку В. Кременя, має характерні риси, як самоорганізація, саморозвиток і творче мислення. Крім того, вирішальне значення мають обробка інформації, символічна комунікація, а також нові технології виробництва та генерації знань. Отже, сучасний розвиток людства проходить техногенний етап [67, с. 5].

Сучасне українське суспільство перебуває в умовах військових викликів, який вимагає від населення перегляду життєвих пріоритетів та має соціальну напругу, економічну нестабільність, стан постійного стресу, дратівливість тощо. Вказані виклики негативно впливають на моральний та фізичний стан людини та передбачає неухважність працівника при виконанні посадових обов'язків. Як результат може бути професійне захворювання та виробничий травматизм, як у працівника так і інших хто його оточує під час праці.

Особливим є врахування розвитку особистісного потенціалу людини, що відбувається за рахунок накопичення професійного досвіду, що передбачає розвиток і удосконалення будь-якого підприємства (установи, організації, закладу) та залежить від рівня готовності керівника діяти відповідно до викликів. Процес праці вимагає як від керівника, так і працівника, високого рівня опанованих знань, сформованих умінь, набутих навичок та сформованих професійних компетентностей, що дозволять швидко адаптуватися до потреб сучасного суспільства [1, с. 6].

Враховуючи Закон України «Про охорону праці» підготовку майбутнього працівника будь якої галузі необхідно зосередити на формуванні безпекової компетентності, що передбачає набуття вміння створювати безпечні умови праці, проводити заходи щодо попередження нещасним випадкам, професійним захворюванням, аваріям та створення сприятливого соціально-психологічного середовища.

Дані виклики обумовлюють реалізацію потреби в підготовці майбутніх працівників з високим ступенем відповідальності, комунікативної взаємодії, стресостійкості, здатні створити успішну систему управління охороною праці та швидко діяти в стресових ситуаціях. А модернізацію професійної підготовки необхідно здійснювати завдяки освітніх компонентів у межах кожної спеціальності з очікуваних результатів

навчання з формування у здобувачів компетентностей як гарантії необхідного рівня дій у надзвичайних ситуаціях відповідно до профілю майбутньої професії, галузевих норм і правил, а також другого (магістерського) рівня вищої освіти з поглибленням знань, умінь і навичок за обраною спеціальністю (або спеціалізацією) у сфері планування та управління заходами цивільного захисту, а зокрема формування безпекової компетентності [9, с. 242].

Один із напрямків вирішення даної проблеми можливий за рахунок використання технологій, що на думки дослідника І. Підласного є загальною і пріоритетною потребою сучасного ринку праці та чітко передбачає визначення напрямків опанування професійними вміннями, що враховується під час опанування якості і вартості освітньо-виховних послуг [10, с. 49]. А педагогічні технології, що використовуються в освітньому процесі закладів вищої освіти України, працюють над створенням умов для проєктування середовища з можливістю розвитку особистості майбутнього працівника. Реалізація буде можлива завдяки сукупності пізнавальних та інструментальних дій учасників освітнього процесу, як проєктування високоефективної навчальної діяльності студентів так і високоефективна управлінська діяльність викладачів [4, с. 152].

Отже, організація освітнього процесу в закладі вищої освіти щодо формування безпекової компетентності в здобувачів, вимагає впроваджувати сучасні інноваційні технології. Такий підхід ляже в основу поглиблення теоретичних знань з питань охорони праці, а також перевірку сформованих умінь на практиці. Результатом ефективного впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес сприятиме формуванню у майбутніх фахівців безпекової компетентності, що в свою чергу, передбачає підвищення рівня готовності до професійної діяльності.

Науковці В. Вишнівський, Г. Гайдур, С. Гвоздів В. Ромашенко, Т. Ярошенко у своїх роботах звертають увагу на необхідність вирішення проблеми формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти. Одним із пріоритетних завдань є впровадження інноваційних технологій навчання в освітній процес закладів вищої освіти для формування у здобувачів осмисленого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я Дослідження М. Буц, І. Зязюн, В. Мадзігон, К. Макагон, А. Фурман, Б. Цимбал, М. Ярмаченко.

Водночас дослідники В. Жидецький, Є. Желібо, О. Запорожець, В. Заплатинський, Г. Кондрацький, В. Кузнецов, О. Малько, Ю. Скобло, О. Шароватова, З. Яремка вказують на існуючі підходи до формування безпекової компетентності, які не завжди використовують можливості сучасних інноваційних технологій, а спонукає до удосконалення специфіки викладання дисциплін безпекового характеру. Проблема щодо визначення інноваційних технологій та впровадження їх в освітній процес закладів вищої освіти для формування у здобувачів безпекової компетентності практично не вирішена.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі інноваційних технологій навчання для формування безпекової компетентності у здобувачів вищої освіти.

Наша держава докладає максимум зусиль для забезпечення реалізації права кожного громадянина на освіту, охорону здоров'я, зокрема, створення відповідного безпечного та здоров'язберігаючого робочого місця та безпечне освітнє середовище, що передбачено статтями сорок дев'ятою та п'ятдесят третьою Конституції України [6]. Але серед більшості населення існує думка, що створення та дотримання безпечних

умов праці необхідно лише для галузей де рівень ризику небезпеки має високе значення. Ставлення майбутніх працівників до процесу опанування безпекових знань та формування відповідної компетентності має вигляд, як додаткове непотрібне навантаження.

Даному висловлюванню сприяє певна хибна впевненість в тому, що ми існуємо в стабільному середовищі з побудованим чітким алгоритмом дій, як праця, відпочинок, подорож тощо. Адже наша думка передбачає вважати, що розвиток науково-технічного прогресу забезпечує і створює максимально безпечні умови існування, а також ми холоднокровно сприймаємо інформацію без реакцій на неї: всі трагедії, аварії та людські жертви відбулися десь далеко і відсутня для нас пряма загроза. Але враховуючи статистичні дані про рівень нещасних випадків, професійні захворювання, трагедії, аварії тощо, змушують вирішити питання, що які потрібно здійснити заходи для зміни формального відношення до навчання з питань охорони праці [3, с. 262].

На наш погляд необхідно звернути увагу на освітній процес педагогічних закладів вищої освіти, де відбувається підготовка майбутніх фахівців з нетехнічними спеціальностями. Адже вважається що для майбутнього вчителя, вихователя, економіста та юриста знання з охорони праці не потрібні. Але враховуючи законодавчу базу України, а зокрема відповідно статті другої Закону України «Про охорону праці», а дія даного закону поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до закону використовують найману працю. Тобто необхідно мати відповідний рівень знань з питань охорони праці для всіх працівників. А стаття чотирнадцята, вище вказаного закону, роз'яснює, що, виконуючи будь-яку роботу або перебуваючи на території підприємства, працівник зобов'язаний дбати про власну безпеку та здоров'я, а також про безпеку та здоров'я інших людей [11]. Отже, майбутній випускник педагогічного закладу вищої освіти повинен опанувати знання з охорони праці та сформувати безпекову компетентність для можливості створення безпечного середовища та робочого місця.

Як приклад організації безпечного середовища праці є заклад вищої освіти, де адміністрація університету, керівництво факультетів і структурних підрозділів та куратори академічних груп демонструють актуальність дотримання вимог охорони праці за рахунок проведення різних типів інструктажів, навчання, тренування щодо дій в аварійних ситуаціях, при пожежі, наданні першої допомоги тощо. Головна роль для формування безпекової компетентності у здобувачів вищої освіти відводиться безпековим дисциплінам та фаховим дисциплінам, в яких передбачено формування безпекових компонентів та знання, уміння і навички для виконання професійних завдань у сфері спеціалізації та розвитку відповідальності за особисту та колективну безпеку [9, с. 242].

Це можна вирішити завдяки опануванню інтегрованих дисциплін «Безпека життєдіяльності та охорона праці» на освітньому ступені «Бакалавр» та «Цивільний захист та охорона праці в галузі» на освітньому ступені «Магістр». Дослідник О. Нагайчук вказує, що причиною інтеграції чотирьох дисциплін в дві стало надання повної автономії закладам вищої освіти із встановленням чітких обсягів та визначенням структури підготовки майбутніх фахівців. Науковець вказує на позитивні сторони даної інтеграції, що дає можливість визначити ключові відмінності між дисциплінами, окреслити специфіку цих дисциплін, з'ясувати ступінь їхньої вивченості та вивести всі

питання гуманітарної безпеки на якісно єдину площину та використання наскрізності категорійно-понятійного апарату двох дисциплін [9, с. 243].

Реальна картина демонструє наступне, що більшість освітніх програм не передбачають або частково формують безпековий компонент у майбутнього фахівця. Такий стан підготовки суперечить думці багатьох дослідників, які стверджують, що підготовка майбутніх працівників до професійної діяльності, а зокрема готовності до безпечної організації праці, можливе завдяки вивченню безпекових дисциплін із використанням міжпредметних і міжтематичних зв'язків та самостійної діяльності [2, с. 7].

Місце і роль цих дисциплін, як правило помилково визначаються як другорядні, а конкретний зміст дисципліни, що викладається в педагогічних вищих закладах освіти, є ідентичним до змісту дисципліни в інших вищих закладах освіти [7, с. 128]. Основними аспектами готовності до професійної діяльності, а зокрема створення та дотримання безпечних умов праці, є уміння і навички, що передбачають оперативно реагувати та критично мислити в нестандартних ситуаціях, вміння зберігати спокій та самоконтроль в стресових ситуаціях, самоудосконалення та самоосвіту для розвитку якостей, які потрібні для безпечної життєдіяльності та зокрема практичні вміння надання першої допомоги. Такі компоненти готовності формуються у процесі опанування майбутньої професії та закріплювати під час практичної діяльності.

Одним із основних варіантів вирішення даної педагогічної проблеми, на думку дослідника Н. Євтушенко, полягає в реалізації педагогічних технологій в освітній процес підготовки майбутніх фахівців з акцентом на формуванні безпекової компетентності [5, с. 67].

Тлумачення поняття «Педагогічна технологія» викликає неоднозначні визначення, але ми розглянемо в такому контексті, як впорядковану систему дій, виконання яких забезпечує гарантоване досягнення педагогічних цілей [4, с. 64]. Науковець В. Вакулєнко стверджує, що педагогічні технології є концептуально обґрунтовані з їх суттю і розмаїттям. Це вказує на те, що кожна освітня технологія має теоретичне, методологічне, філософське та психологічне підґрунтя, що всі ці основи різною мірою модифікуються кожною освітньою технологією [8, с. 24]. А також вирішення завдань, щодо формування у здобувачів потребу в успішній безпечній реалізації своєї професійної діяльності. Мета освітньої функції – дати можливість здобувачеві активно засвоювати навчальний матеріал, перетворюючи отримані знання на навички та вміння і набуваючи безпосередній досвід вирішення проблем на робочому місці [5, с. 67].

Для нашого дослідження актуальним є позиція науковця Е. Абільтарової, що формування безпекової компетентності у майбутніх здобувачів вищої освіти стане ефективнішою при умові впровадження інтерактивних педагогічних технологій, а саме інформаційно-комунікаційних, технологіях співробітництва, технологіях вітагенного навчання, ігрових, проєктних, кейсових тощо [1, с. 8]. Для розуміння механізму впровадження даних технологій, розглянемо реалізацію в реальних умовах.

Так, до прикладу, впровадження технології гри при викладанні дисциплін із дотримання керівних принципів імітаційного моделювання щодо змісту відповідної діяльності та конкретних умов, принципу проблемності в змісті гри і процесу розгортання в пізнавальній діяльності, принципу діалогічного спілкування партнерів по грі та принципу комунікативної взаємодії [2, с. 82]. Ігри застосовуються в процесі науково-дослідної роботи, а також при груповому вирішенні проблем в реальних

виробничих умовах, в аналітичній та дослідницькій діяльності. Завдяки змагальному характеру гри здобувачі, які беруть у ній участь, набувають більш прикладних знань, а застосування досвіду ділового спілкування підвищує продуктивність ділових контактів, необхідних для вирішення конкретних професійних завдань.

Гру можна побудувати наступним чином. Зокрема при вивченні теми «Профілактика травматизму та попередження професійних захворювань» з дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці» де акцентом є роз'яснення, узагальнення, деталізування шкідливих та небезпечних факторів, що можуть виникати у процесі праці та яку шкоду несуть працівникові. Також вказується на необхідність дотримання працівником та керівником організації (відділу, роботи) організаційних, профілактичних, технічних, економічних вимог, щодо попередження травматизму та професійних захворювань. Гра також передбачає привласнення конкретної ролі кожному здобувачу. Наприклад, один студент виступає в ролі керівника підрозділу та пояснює, як він буде організовувати безпечні умови праці для кожного працівника. Інший студент виконує роль працівника та вказує на можливі певні упущення зі сторони керівництва. Також інші студенти можуть грати роль фахівця з охорони праці, роль керівника профспілки (керівника трудового колективу) даного підприємства (установи, організації), фахівця Фонду соціального страхування або управління праці та соціального захисту тощо.

Гра моделює умови наближені до реальних, що включає особливості, проблеми, нюанси, що можуть виникати, а також закріплення теоретичних знань на практиці з чітким уявленням про основні аспекти організації та управління охороною праці. Серед учасників гри виробляються практичні навички ефективного управління охороною праці та взаємодії з органами державного управління охороною праці, Фонду соціального страхування тощо.

Наступна технологія, що має вагоме значення та застосовується в освітньому процесі для формування безпекової компетентності є проєктна технологія. Дана технологія передбачає реалізацію концепції саморозвитку, коли процес вирішення певних питань і завдань спонукає до створення нових проєктних видів діяльності [2, с. 83]. Інформаційний проєкт можна використати, як засіб для здійснення пошуку інформації з відповідним аналізом, синтезом і відповідним структуруванням.

Зокрема даний підхід можна реалізувати при розробці інструкції на конкретний вид діяльності. Наприклад з переліку робіт що виконуються на даному підприємстві кілька відбуваються без інструкцій з охорони праці. Здобувачам пропонується розробити дану інструкцію враховуючи структуру, наповненість тощо. В свою чергу технологічний проєкт передбачає поєднання знань та вмінь що були отриманні від вивчення дисциплін безпекового характеру з використання міжпредметних зав'язків. Реалізація даної проєктної діяльності відбувається через розробку проєкту для побудови комфортного місця роботи. Так до прикладу при опануванні теми «Освітлення робочих місць. Шум, вібрація, їх дія на організм людини» здобувачі повинні розробити проєкт на тему «Освітлення робочої поверхні». Під час розробки проєкту необхідно реалізувати основні вимоги та характеристики підбору джерела світла. Адже джерело світла може бути як природним так і штучним. Штучне теж розділяється відповідно до типу освітлювальних ламп. А можливо більш доцільним буде використання комбінованого джерела освітлення, що створює можливість здобувачам проявити себе творчо. Результатом стане розроблений проєкт та його

захист під час заняття.

Отже, вище викладене щодо освітній процес підготовки майбутніх фахівців нетехнічних спеціальностей інноваційних педагогічних технологій при опануванні дисциплін «Охорона праці та безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист та Охорона праці в галузі» стане запорукою формуванню безпекової компетентності. Особливо щодо впровадження технологій, а саме «Гра» та «Проектна технологія», що передбачає поглиблення теоретичних знань та вироблення практичних навиків для формування безпечного середовища в професійній діяльності.

Аналіз наукових праць підтверджує актуальність формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти нетехнічних спеціальностей. Опанування знань та вироблення практичних навиків з організації безпечного середовища майбутньої професійної діяльності необхідно здійснювати всім фахівцям різних галузей. Але враховуючи інтеграцію безпекових дисциплін, тому основну увагу необхідно приділити саме впровадженню інтерактивних педагогічних технологій для ефективного формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні технологій для формування безпекової компетентності у майбутніх фахівців нетехнічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абільтарова Е. Н. Технології формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Вип. 86. С. 5–10.
2. Абільтарова Е. Н. Організаційно-педагогічні умови формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 95. С. 78–85.
3. Азюковський О. О., Чеберячко С. І., Яворська О. О. Шляхи удосконалення системи підготовки здобувачів освіти з питань цивільної безпеки. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 лист. 2020 р.). Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 260–263.
4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студентів магістратури. Київ, 2003. 316 с.
5. Євтушенко Н. С. Ефективність педагогічних умов формування готовності студентів спеціальності «Цивільна безпека» до самостійної роботи засобами інноваційних технологій. *Управління якістю підготовки фахівців в умовах цифрової педагогіки*: матеріалів Всеук. наук.-метод. інтер.-конф. (Харків, 22–23 грудня 2021 р.). Харків, 2021. С. 67–68.
6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Законодавство України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.01.2024).
7. Кравченко Л. В. Шляхи підвищення ефективності засвоєння дисципліни «безпека життєдіяльності» здобувачами педагогічних закладів вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. Кривий Ріг, 2022. № 6(6). С. 126–134. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3299/3314> (дата звернення: 19.01.2024).
8. Люльченко В. Г., Сусло Л. В. Формування культури безпеки здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» у закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2023. Вип. 1(9). С. 23–30. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279331> (дата звернення: 14.01.2024).
9. Нагайчук О. В. Формування компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2019. Вип. 18. С. 241–250. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.18.2018.162396> (дата звернення: 12.01.2024).
10. Підласий І. П. Продуктивний педагог. *Настільна книга учителя*. Харків: Основа, 2010. 360 с.
11. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ. Дата оновлення: 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 07.01.2024).

REFERENCES

1. Abiltarova, E. N. (2022). Tekhnolohii formuvannia kultury bezpeky profesiinoi diialnosti u maibutnikh inzheneriv z okhorony pratsi. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, issue 86, 5–10* [in Ukrainian].
2. Abiltarova, E. N. (2021). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia kultury bezpeky profesiinoi diialnosti u maibutnikh inzheneriv z okhorony pratsi. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, issue 95, 78–85* [in Ukrainian].
3. Aziukovskiy, O. O. (2020). Cheberiachko S. I., Yavorska O. O. Shliakhy udoskonalennia systemy pidhotovky zdobuvachiv osvity z pytan tsyvilnoi bezpeky. *Suchasni problemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 26 lyst. 2020 r.)*. Kyiv: Instytut UDO Ukrainy KNU imeni Tarasa Shevchenka, 260–263 [in Ukrainian].
4. Vitvytska, S. S. (2003). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Yevtushenko, N. S. (2021). Efektyvnist pedahohichnykh umov formuvannia hotovnosti studentiv spetsialnosti «Tsyvilna bezpeka» do samostiinoi roboty zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii. *Upravlinnia yakistiu pidhotovky fakhivtsiv v umovakh tsyvrovoi pedahohiky: materialiv Vseuk. nauk.-metod. inter.-konf. (Kharkiv, 22–23 hrudnia 2021 r.)*. Kharkiv, 67–68 [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 No 254k/96-VR. *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
7. Kravchenko, L. V. (2022). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti zasvoiennia dystsypliny “bezpeka zhyttiediialnosti” zdobuvachamy pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity. *Visnyk nauky ta osvity. Kryvyi Rih, 6(6), 126–134*. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3299/3314> [in Ukrainian].
8. Liulchenko, V. H., Suslo, L. V. (2023). Formuvannia kultury bezpeky zdobuvachiv osvitnoho stupenia «Bakalavr» u zakladakh vyshchoi osvity. *Psyholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly. Uman, issue 1(9), 23–30*. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279331> [in Ukrainian].
9. Nahaichuk, O. V. (2019). Formuvannia kompetentnosti z okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiediialnosti u maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi fakhovoi pidhotovky. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. Uman, issue 18, 241–250*. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.18.2018.162396> [in Ukrainian].
10. Pidlasyi, I. P. (2010). *Produktyvnyi pedahoh. Nastilna knyha uchytelia*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
11. Pro okhoronu pratsi: Zakon Ukrainy vid 14.10.1192 No 2694-XII. Data onovlennia: 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> [in Ukrainian].